

Груба Т. Л., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука, м. Рівне)

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДРУЧНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** У статті досліджено теоретичні засади створення та побудови електронного підручника з української мови, особливості та доцільність його використання у профільній школі. Представлено основні етапи роботи над засвоєнням мовних одиниць засобами міжпредметної інтеграції, а також використання аналітичних, комунікативних, асоціативних, дослідницьких вправ та завдань, професійно орієнтованих текстів, які є важливим складником електронного підручника як засобу навчання старшокласників профільної школи.*

***Ключові слова:** електронний підручник, профільна школа, професійно-орієнтоване навчання, професійно-орієнтований текст.*

***Аннотация.** В статье исследованы теоретические основы создания и структурирование электронного учебника по украинскому языку, особенности и целесообразность его использования в профильной школе. Представлены основные этапы работы над усвоением языковых единиц средствами междисциплинарной интеграции, а также использование аналитических, коммуникативных, ассоциативных, исследовательских упражнений и задач, профессионально ориентированных текстов, которые являются важной составляющей электронного учебника как средства обучения старшеклассников профильной школы.*

***Ключевые слова:** электронный учебник, профильная школа, профессионально-ориентированное обучение, профессионально-ориентированный текст.*

***Annotation.** The article outlines the theoretical background of creation and composition of an electronic textbook at Ukrainian language, features and rationality of its use at a profession-oriented school. The author describes the main stages of mastering language units by means of interdisciplinary integration, also it is represented the usage of analytical, communicative, associative, research exercises and tasks, profession-oriented texts, which are important components of the electronic textbook as a mean of high-school students' teaching at a profession-oriented school.*

***Key words:** electronic textbook, profession-oriented school, profession-oriented education, profession-oriented text.*

Динаміка розвитку сучасних загальноосвітніх закладів, реалізація визначених чинними програмами з української мови завдань вимагають використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання української мови, що розвиватимуть інтерес учнів до предмета, привчатимуть продуктивно використовувати нові технології в галузі освіти. З огляду на це, пріоритетним стає розвиток мовної особистості випускника профільної школи, який комунікативно виправдано використовує мовні засоби в усіх життєвих і професійних ситуаціях, відповідальний за власні мовленнєві вчинки, грамотний, здатний до толерантного міжкультурного спілкування.

Цю тенденцію чітко відбито в Концепції профільного навчання української мови, що зорієнтоване на практичне оволодіння українською мовою з огляду на те, що саме мова є засобом навчання, набуття знань, умінь і навичок з усіх шкільних дисциплін [1]. Зміст навчання української мови в профільних класах зумовлює насамперед систематичну роботу над усним і писемним мовлення учнів, збагаченням їхнього лексико-фразеологічного запасу, аналізом текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення, побудовою власних діалогічних і монологічних висловлювань. Відтак навчання в профільній школі повинно відповідати сучасним вимогам суспільства, давати учням змогу інтегрувати знання з усіх предметів для оволодіння майбутньою професією, закладати основи для подальшого навчання професійно орієнтованого спілкування. На нашу думку, реалізація цих завдань сприятиме використанню електронного підручника з української мови для учнів профільних класів.

Проблема створення підручників з української мови належним чином висвітлена в наукових працях українських і зарубіжних науковців. Зокрема функції і принципи побудови підручників визначені в методичних студіях Н. Бондаренко, О. Горошкіної, Л. Рожило, К. Плиско, А. Ярмолюк та ін., критерії відбору дидактичного матеріалу в підручниках виділили О. Біляєв, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Шкільник та ін., способи репрезентації навчального тексту та дидактичного матеріалу розкрили О. Андрієць, С. Караман, Д. Кобцев, С. Омельчук та ін. У дослідженнях В. Бадер, Н. Голуб, Н. Захарчук-Дуке, Л. Паламар, Н. Семенів, Л. Скуратівського, Г. Шелехової, Ю. Шепетко та ін. визначено зміст, сутність, структуру, завдання й дидактичні функції електронного підручника з української мови для середніх і вищих навчальних закладів. Водночас слід зауважити, що попри значну, на перший погляд, кількість досліджень, присвячених проблемі використання електронного підручника з української мови в навчально-виховному процесі, сучасній лінгводидактиці не розкрито шляхи його застосування як засобу навчання української мови в профільній школі. Стало очевидним, введення профільного навчання потребує принципово нових підходів до

розроблення навчально-методичного забезпечення. Це зумовлює актуальність і вибір теми нашої розвідки.

Метою нашої статті є дослідження педагогічної, психологічної та методичної літератури з обраної проблеми, визначенні змісту й особливостей використання електронного підручника з української мови в профільній школі.

Аналіз і синтез наукової літератури дозволяє стверджувати, що науковці не одностайні у визначенні поняття «електронний підручник з української мови». Ю. Шепетко вважає ЕП провідним засобом навчання нового покоління, укладеним відповідно до державних стандартів, чинних програм, побудованим відповідно до загальнодидактичних, лінгводидактичних і специфічних принципів навчання, спрямованих на формування мовної, мовленнєвої, комунікативної, соціокультурної компетенції студентів (учнів) [2]. Автори Концепції електронного підручника з української мови на українознавчій основі ЕП розуміють як невідмінний атрибут сучасного навчання мови, потрібний учням і вчителям, оскільки він інтенсифікує й урізноманітнює практичне засвоєння мови, вводить теоретичний матеріал (мовна лінія програми) у комунікативні ситуації, пов'язані з різними сферами суспільного життя українців [3].

Слушним є зауваження Г. Шелехової: «використання електронного підручника на уроках української мови передбачає пошук шляхів уникнення одноманітності в роботі вчителя на уроці, наочне представлення мовних об'єктів і процесів, включення відеосюжетів, можливість виявлення рівня навчальних досягнень учнів, забезпечення диференціації, індивідуалізації навчання, мовленнєвого розвитку школярів, широке наведення зразків мовленнєвого етикету, формування мотивованого ставлення до вивчення мови, оперативний самоконтроль учнів у процесі виконання вправ і тестів тощо» [4]. Дослідниця доводить, що застосування ЕП дає змогу ефективно використовувати додаткову інформацію (словники, енциклопедії, довідники, бібліографію та ін.), проводити мовні ігри, тести для самоконтролю та відпрацьовувати мовні й мовленнєві вміння та навички школярів.

Визначаючи теоретичні засади побудови електронного підручника з української мови як іноземної, В. Бадер зауважує, що використання гіпертекстових структур навчального матеріалу в електронному підручнику з української мови сприяє інтенсифікації навчального процесу, дає змогу постійно здійснювати різні форми самоконтролю знань, мотивує пізнавальну діяльність і творчий характер навчання; створює умови для повнішого використання інноваційних методів навчання, спрямованих на пошук і прийняття рішень у результаті самостійної творчої діяльності [5, с. 106–107].

Л. Скуратівський, порівнюючи традиційний (друкований) і електронний підручники, зазначає: «перевага електронного підручника полягає в тому, що учні з невисоким рівнем пізнавальних можливостей потребують значно

більшої кількості вправ для формування вмінь і навичок, ніж є в традиційному підручнику» [6, с. 7].

Погоджуємося з О. Горошкіною, яка вважає, що в сучасному підручнику з української мови для профільної школи має бути реалізований функційно-стилістичний підхід до вивчення мовних одиниць, що дасть змогу учням усвідомлено їх засвоїти й використовувати у власній мовленнєвій практиці. Підручник має враховувати кращі традиції вітчизняних підручників, передусім ґрунтовність, наукову надійність. Крім того, дослідниця зауважує: «уважного перегляду потребують способи подачі нового матеріалу, можливо, за допомогою опорних таблиць і схем. Важливо під час укладання підручника уникнути штучного нагромадження матеріалу, невиправданого його ускладнення. Шкільний підручник не повинен перетворюватися у вишівський, дублювати його. Критерієм відбору навчальної інформації має стати загальнодидактичний принцип доступності» [7, с. 75].

Отже, аналіз визначень поняття «електронний підручник з української мови» і висновків лінгводидактів про доцільність використання електронного підручника як засобу навчання української мови, дає підстави до таких узагальнень: електронний підручник з української мови для профільної школи має забезпечити формування вмінь і навичок учнів вільно й комунікативно виправдано використовувати українську мову в різних мовленнєвих ситуаціях, зокрема в подальшому професійному спілкуванні, засвоювати національні мовні традиції, зокрема особливості мовленнєвого етикету, шляхом застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз виділених науковцями (В. Бадер, З. Бакум, Н. Семенів, Г. Шелехова, Ю. Шепетко та ін.) переваг електронного підручника з української мови загалом і для профільної школи зокрема дозволяє найбільш вагомими вважати такі:

- кількісно і якісно змінювати його змістове наповнення, зокрема доповнювати необхідною додатковою інформацією відповідно до обраного профілю, подавати навчальний матеріал у вигляді гіпертексту, з використанням аудіо- і відеоматеріалу, застосовувати гіперпосилання;

- організувати самостійну роботу учнів з узагальнення знань, умінь і навичок з української мови та самоконтролю, передбачити їхню підготовку до зовнішнього незалежного оцінювання;

- збагачувати мовлення учнів, насамперед професійною лексикою засобами різноманітних словників (термінологічних, перекладних тощо);

- індивідуалізувати та диференціювати процес опанування української мови.

Недоліками електронного підручника вважають те, що в електронних підручниках навчальний матеріал подано переважно у вигляді тексту, що

дублює друкований підручник, проте сприйняття тексту з екрану менш зручне та ефективне, ніж читання книги; реалізовані в ЕП форми контролю зменшують час контактного спілкування, що призводить до збіднення словникового запасу, згортання соціальних контактів, скорочення практики соціальної взаємодії і спілкування [8, с. 184].

Мінімізувати недоліки й підкреслити переваги ЕП з української мови для профільних класів допоможе його методично правильне змістове наповнення. Тому вважаємо, що особливе місце в ЕП мають посісти вправи і завдання, спрямовані на збагачення словникового запасу старшокласників. О. Горошкіна вважає, що відбір лексичного матеріалу має здійснюватися з урахуванням тематичного й комунікативного принципів, а також обраного учнями профілю навчання. Основними критеріями відбору лексичного матеріалу дослідниця виділяє такі:

- комунікативної значущості, що передбачає відбір слів, етикетних формул, необхідних для ефективного спілкування;
- професійної значущості, що передбачає відбір слів, термінів, уживаних у мовленні людей певної професії;
- етнокulturознавчий, що дозволяє репрезентувати українську мову як основу культури української нації, найбільший її скарб, виробити в старшокласників переконання, що в лексичній системі мови відбито національну своєрідність світосприйняття українців;
- естетичної значущості, що передбачає відбір слів, які мають бути джерелом естетичної насолоди, що найвиразніше виявляється під час сприйняття художнього, зокрема поетичного мовлення.

На нашу думку, електронний підручник з української мови має значний потенціал для засвоєння мовних одиниць на текстовій основі, що значною мірою сприяє виробленню комунікативно значущих умінь працювати з інформацією (скорочувати її, доповнювати, виділяти головне тощо). Вивчення методичних праць, узагальнення досвіду вчителів словесників переконує, що доцільно це зробити в три етапи:

1 етап – засвоєння текстотворчих функцій мовних одиниць загалом: під час аналізу тексту необхідно знайти їх, дати граматичну характеристику, визначити відмінності в структурі і семантиці подібних конструкцій, з'ясувати стилістичну роль;

2 етап – формування вмій і навичок використовувати прийоми реалізації основних текстових категорій за допомогою того чи того мовного засобу;

3 етап – удосконалення сформованих в процесі аналізу текстів певних умінь через виконання тренувальних вправ: учні створюють власні висловлювання з урахуванням тих чи тих мовних явищ. У зв'язку з цим основне їхнє завдання полягає в створенні тексту чи його фрагментів.

У профільній школі вивчення мовних явищ має здійснюватися засобами міжпредметної інтеграції, що забезпечує використання дидактичних матеріалів з української і зарубіжної літератури, профільних дисциплін, дозволяючи учням спостерігати за функціонуванням мовних одиниць у текстах різних типів і стилів мовлення. Це сприяє різнобічному й цілісному розгляду певних мовних понять, збагачує словниковий запас учнів, зокрема професійною лексикою, а отже, створює умови для формування свідомої, гармонійно розвиненої мовної особистості.

Своєрідність електронного підручника для профільної школи вбачаємо й у пріоритетному використанні текстового навчального матеріалу, що репрезентує соціокультурні концепти, визначені в соціокультурній змістовій лінії програми, з поступовим розширенням їхнього інформаційного поля [9, с. 5–7].

Важливим складником електронного підручника для профільної школи є професійно орієнтований текст, що дає змогу поєднати загальноосвітню підготовку учнів з української мови і підготовку до майбутньої професійної діяльності. Нам видається, що під час роботи з професійно орієнтованим текстом найбільш ефективними будуть такі вправи: аналітичні, пов'язані з аналізом текстового матеріалу; комунікативні, що передбачають залучення учнів до активної комунікативної діяльності, спрямовані на формування інтелектуально-креативних здібностей учнів: мовного чуття, дару слова, мислення, мовлення, уяви, уваги, спостережливості тощо; асоціативні, що спонукають учнів до виявлення емоційно-почуттєвого ставлення до тексту й навчального матеріалу, що досліджується на його тлі; дослідницькі, що передбачають залучення учнів до творчості через пошук, шляхом створення й розв'язання проблемних ситуацій [9].

Така система вправ і завдань дозволить учням не тільки повторити засвоєні відомості про текст, послідовно уточнити і поглибити знання про його структуру, стильові ознаки, усвідомити комунікативний принцип добору мовних засобів, а й сприятиме розвитку естетичного мовного смаку, якісному збагаченню мовної культури старшокласників.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що підручник є не тільки провідним інформаційним джерелом, засобом передачі знань, а й комплексом цікавих пізнавальних матеріалів, вправ, що стимулюють учнів до подальшого навчання, сприяють формуванню мовної, мовленнєвої, комунікативної, соціокультурної компетентностей. У цьому контексті провідним завданням електронного підручника вважаємо не подачу значних обсягів матеріалу, а формування здатності учнів до самоосвіти (що надзвичайно важливо в сучасних умовах швидкої зміни інформації) і вміння успішної соціальної адаптації.

1. Пентилюк М. І. Концепція навчання української мови в системі профільної освіти / М. І. Пентилюк, О. М. Горошкіна, А. В. Нікітіна // Методичні діалоги. – № 10. – 2006. – С. 2–7.
2. Шепетко Ю. Методика використання електронного підручника з української мови в коледжах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)» / Шепетко Ю. М. – Херсон : [б.в.], 2012. – 20 с.
3. Електронний підручник з української мови на українознавчій основі (концепція) / С. Г. Чемеркін, С. Я. Єрмоленко, А. Ю. Пономаренко, В. В. Шляхова. – К. : ВБ «Максимум», 2010. – 56 с.
4. Шелехова Г. Електронний підручник на уроках української мови [Електронний ресурс] / Г. Шелехова. – Режим доступу: <http://www.rozumniki.ua/ua/view-articles/id-elektronniy-pidruchnik-na-urokah-ukrayinskoyi-movi-37.htm>
5. Бадер В. Теоретичні засади побудови електронного підручника з української мови як іноземної / В. Бадер // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 105–110.
6. Скуратівський Л. Інформаційні технології як засіб мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання української мови в основній школі / Л. Скуратівський // Укр. мова і літ. в шк. – 2005. – № 4. – С. 7–10.
7. Горошкіна О. Лінгводидактичні засади створення підручників з української мови для профільної школи / Олена Горошкіна // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. 2010. – Вип. 50. – С.73–79.
8. Єсіна О. Г. Електронні підручники: переваги та недоліки використання [Електронний ресурс] / О. Г.Єсіна, Л. М. Лінгур // Вісн. соц.-економ. досліджень. – 2012. – Вип. 1 (44). – С. 181–186. – Режим доступу: Vsed_2012_1_28.pdf.
9. Пентилюк М. Концепція когнітивної методики навчання української мови / М. Пентилюк, А. Нікітіна, О. Горошкіна // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5 – 7.

Рецензент: д.пед.н., професор О. М. Горошкіна.